

TASAVVUF KÜLTÜRÜNDE VE TASAVVUFÎ/İŞÂRÎ TEFSİRLERDE ASHÂB-I KEHF KISSASI

Ali NAMLI (*)

Öz

Mutasavvıflar Ashâb-ı Kehf'i, tasavvufla özdeş gördükleri fütüivvet konusunun öncülerinden saymışlar, onların meziyetlerini de tasavvuf ve fütüivvet ehli için örnek kabul etmişlerdir. Onlarla ilgili olağanüstü durumlar evliyânın kerâmetlerinin hak ve sâbit olduğunun delilleri arasında zikredilmiştir. Ashâb-ı Kehf Allah'ın dostları (evliyâ) ve kendi zamanlarının evtâdı olarak görülmüş; onların özellikleri ile tasavvufî hayat tarzı arasında paralellikler kurulmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısıyla tasavvufî/işârî tefsirlerde Ashâb-ı Kehf Kıssası hakkında pek çok yorum yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ashab-ı Kehf, Tasavvuf, İşârî Tefsir, Fütüivvet, Keramet.

The Story of Ashab al-Kahf in Sufism Culture and Tafsir al-Ishari

Abstract

Sufis acknowledge Ashab al-Kahf (the Companions of the Cave) among the pioneers of futuwwa which is seen same as sufism by them. They consider their virtues as exemplary manners for sufis and people of futuwwa. Extraordinary experiences of Ashab al-Kahf are listed among the proofs that shows that karamahs (miracles) of the saints (awliya) are true and genuine. Ashab al-Kahf are seen friends of God (awliya) and sufis to establish parallelism in many aspects between their attributes and mystical life style. From this perspective various interpretations of the story of Ashab al-Kahf can be found in the books of ishari commentaries of the Qur'an.

Keywords: Ashab al-Kahf, Sufism, Tafsir al-Ishari (Ishari commentary of the Qur'an), Futuwwa, Karamah.

*) Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Üsküdar/İstanbul.
(e-posta: alinamli@hotmail.com)

Giriş

Kur’ân-ı Kerîm’in on sekizinci sûresi, adını sûrenin 9-26. âyetlerinde bahsedilen Ashâb-ı Kehf kıssasındaki kehf (mağara) kelimesinden almıştır. Bu âyetlerde geçmiş ümmetlerde yaşamış bir grup gencin kıssası anlatılır. Putperestliğe ve çoktanrıçılığa karşı çıkan bu gençler Allah’ın birliğine inanmışlar ve bu inançlarını açıkça ortaya koymuşlar, bu tavırlarından dolayı taşlanarak öldürülmekten veya zorla dinlerinden döndürülmekten endişe ederek bir mağaraya sığınmışlardır. Allah onları mağaranın girişinde ayaklarını uzatmış yatan köpekleriyle birlikte derin ve uzun bir uykuya daldırılmış, aradan birkaç asır gibi Allah’ın dilediği kadar uzun bir zaman geçtikten sonra uyandırılan gençler kendi aralarında bir gün veya bir günün bir kısmı kadar kaldıklarını konuşmuşlar, nihayet “**Rabbimiz, kaldığımız müddeti daha iyi bilir.**” dedikten sonra içlerinden birini gümüş bir para ile yiyecek almak üzere şehre göndermişlerdir. Böylece onların durumuna muttali olanlar Allah’ın vadinin hak olduğunu ve kıyametin mutlaka geleceğini anlamışlar, mağaranın bulunduğu yere bir mescid yapmaya karar vermişlerdir. Kur’ân’da anlatılan kıssaların esas amacı onlardan çıkarılacak ders ve ibretler olduğu için Ashâb-ı Kehf kıssasında da onların sayıları ve mağarada kaldıkları müddetle ilgili ihtilâfa işaret edilmekle bildirmekte- onların sayılarını ve mağarada ne kadar kaldıklarını Allah’ın daha iyi bildiği ifade edilerek net sayı ve tarih belirtilmemiştir. (bk. el-Kehf 18/9-26. Ashâb-ı Kehf ile ilgili geniş bilgi ve bibliyografya için bk. Ersöz, 1991: III, 465-467; Aşkar, 2011: 169-178)

Tevhid inancını savundukları için baskı gören, buna rağmen inançlarından dönmeyen, bu uğurda yerlerini-yurtlarını terk eden ve birkaç asır mağarada uyutulan Ashâb-ı Kehf hakkında Kur’an’da “*fetâ*” sözcüğünün çoğulu olan “*el-fityelfitye*” (*gençler, yiğitler*) kelimesi kullanılmıştır (el-Kehf 18/10, 13). *Fetâ* sözlükte genç, yiğit, cömert; *fütüvvet* ise gençlik, kahramanlık, cömertlik anlamlarına gelir. Halk arasında takdir edilen bir vasıf olan yiğitliği Kur’an’daki *fetâ* ifadesiyle irtibatlandırılan sûfiler bu kavramı bir tasavvuf terimi haline getirmişlerdir. Onlara göre mert, cömert ve cesur bir kişide bulunan vasıflar hakiki bir sûfide de bulunduğundan sûfi aynı zamanda bir *fetâ*dır. Bu sebeple sûfiler *fetâyı* “sûfi”, *fütüvveti* de “tasavvuf” olarak tarif etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Nitekim Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 412/1021)’nin *Kitâbü’l-Fütüvve*’sinden başlayarak mutasavvıfların eserlerinde anlattığı *fütüvvetle* ilgili âdâb, ahlâk ve nitelikler aynı zamanda bir sûfide de bulunması gereken meziyetlerdir (Uludağ, 1996: XIII, 259-260).

Fütüvvetnâmelerde ve Tasavvuf Klasiklerinde Ashâb-ı Kehf

Sülemî, *Kitâbü’l-Fütüvve*’nin baş tarafında Âdem, Şit, İdris, Nuh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, İsmâil, Lût, İshâk, Ya’kub, Eyyûb, Yûsuf, Zülkifl, Şuayb, Musa ve Hârûn peygamberleri fütüvvetle irtibatlandırdıktan sonra Ashâb-ı Kehf ve Rakîm’in de fütüvvetle şereflendiklerini, kurtulup nimet yurduna erdiklerini belirtir. Ashâb-ı Kehf’ten sonra da bazı peygamberleri zikreder (es-Sülemî, 1977: 8-10). Allah için canından, âilesinden, malından ve evlâdından geçtiği için İbrâhim (a.s.)’in fetâ diye isimlendirildiğini söyledikten sonra “Allah’ın seçkin velîlerini/dostları” diye nitelediği Ashâb-ı Kehf’i de Allah’ın

bu isimle anarak: “**Hakikaten onlar, Rablerine (vâsıtasız, delilsiz) inanmış fetâlardı/gençlerdi.**” (el-Kehf 18/13) dediğini belirtir. Onlar Rablarına, sırf Rabları için inandıklarından dolayı hidayetleri artırılmak sûretiyle kendilerine ikramda bulunmuş, böylece Hakk’a yakınlık (kurb) sergileri üstünde kıyam edip durmuşlar ve “**Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir.**” (el-Kehf 18/14) demişlerdir. Hak onlara hil’atlerinden bir hil’at giydirmiş, onları yüce gözetimine almış, kendi çevirmelerinin lâtfelerinde evirip çevirmiş ve “**Onları sağ tarafa ve sol tarafa çeviririz.**” (el-Kehf 18/18) demiştir. İşte bu şekilde fütüvvet yoluna sarılan kimse de Hakk’ın gözetimi, himayesi, idaresi ve koruması altında olur (es-Sülemî, 1977: 11).

Sülemî’nin öğrencisi Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) de tasavvufun en meşhur klasik eserlerinden *er-Risâle*’de fütüvvet konusuna ayırdığı bölüme Ashâb-ı Kehf ile ilgili Kehf Sûresi’nin 13. âyeti ile başlar ki bu, fütüvvet konusuna Kur’an’dan delil getirme maksadına ilaveten Ashâb-ı Kehf’i bu hususta öncü ve örnek göstermek için olmalıdır. Kuşeyrî, Ashâb-ı Kehf’e neden “*fitye (gençler, yiğitler)*” dendiği ile ilgili olarak da üstadı ve kayınpederi Ebû Ali ed-Dekkâk (ö. 405/1015)’ın Nasrâbâdî (ö. 367/978)’den işittiği şu sözü aktarır: “Ashâb-ı Kehf Rablerine vâsıtasız olarak inandıkları için onlara “*fitye*” denilmiştir.” (el-Kuşeyrî, 1989: 390, 391). *er-Risâle*’nin Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) tarafından yapılan şerhinde ise bu husus biraz daha açılarak şöyle denir: “Denilmiştir ki: Onlar fütüvvet ehli (fityân) oldukları için âilelerinden ayrıldılar. Rablerine kaçarak ve dünyevî hazlarından yüz çevirerek O’na koşular. Dünyevî hazları Allah için terk etmekle övüldüler. Bu yüzden onlar için âdet bozuldu da mağaralarında halleri değişmeden üç yüz yıl kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir.” (el-Ensârî, 1290: III, 169).

Yakın zamanda baskısı yapılan önemli bir tasavvufî klasik eser olan Ebü’l-Hasan Ali b. Hasan es-Sircânî (470/1077 civarı)’nın *Kitâbü’l-Beyâz ve’s-sevâd* (Eserin tanıtımı için bk. Tan, 2012: 259-262) adlı eserinde fütüvvet konusuna bir bölüm ayrılmış ve bu bölüme Ashâb-ı Kehf ile ilgili Kehf sûresinin 13. âyeti ile başlanmış, ardından Sülemî’nin tefsirinde de (es-Sülemî, 2001: I, 403) geçen Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896)’nin şu sözü aktarılmıştır: “Onları “*fitye/gençler/fütüvvet ehli*” diye isimlendirdi. Çünkü onlar Allah’a vâsıtasız olarak îman ettiler ve kendilerinden alâkaları kaldırarak Allah’a doğru kıyâm ettiler.” (es-Sircânî, 2011: 182).

Abdullah el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089), gerek *Menâzilü’s-sâirîn*’de fütüvvet konusuna ayırdığı bölüme, gerekse *Kitâbü’l-Fütüvvet* adlı risâlesine Ashâb-ı Kehf ile ilgili Kehf sûresinin 13. âyeti ile başlamıştır (el-Herevî, 1966: 23; Küçük, 2000: 145).

Diğer pek çok fütüvvetnâmede de Ashâb-ı Kehf ile ilgili âyetlere yer verilip yorumlandığı görülmektedir (Örnek olarak bk. *Resâil-i Civanmerdân*, 1973: 5, 6, 66, 106, 220).

Muhyiddin İbnü’l-Arabî (ö. 638/1240) *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’de fütüvvet konusuna bir bölüm tahsis etmekle birlikte kendinden önceki müellif sûfîlerin aksine konuyu Ashâb-ı Kehf ile ilişkilendirmemiştir (İbnü’l-Arabî: I, 241-244).

Kuşeyrî ve Hücvîrî (ö. 465/1072) gibi müellif sûfîler Ashâb-ı Kehf kıssasını, onların hallerini, köpeklerinin onlarla konuşmasını, uzun yıllar uyutulmalarını, uyurken sağa ve

sola çevrilmelerini ve diğer onlar üzerinde zâhir olan hayret verici durumları evliyânın kerâmetlerinin hak ve sâbit olduğunun delilleri arasında saymışlardır. Ashâb-ı Kefh peygamber olmadığına göre bütün bu hârikulâde hallerin mûcize olmadığı da açıktır. O halde bunların kerâmet olması zarûridir (el-Kuşeyrî, 1989: 568; Hücûvîrî, 1996: 348).

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) de tefsîrinde Ashâb-ı Kefh kıssasının baş tarafında bu konuya temas eder. Sûfîlerin kerametlerle ilgili görüşlerinin doğruluğuna bu âyetleri delil getirdiklerini ve bunun apaçık bir istidlâl olduğunu söyler. Ardından konuyu tafsilatlı olarak ele alır. Velînin mâhiyeti ve bir insanda hâriku'l-âde/alışılmıştan farklı bir fiil görülmesi durumunun farklı ihtimalleri üzerinde durur. Sonra evliyânın kerâmetlerinin câiz olmasının Kur'an'dan delillerini sayarken ikinci sırada Ashâb-ı Kefh kıssasını, onların üç yüz dokuz yıl uykuda diri ve âfetlerden selâmette olarak kalmalarını, Allah'ın onları güneşin sıcağından korumasını zikreder. Bu hârikulâde hâdisenin mûcize değil kerâmet olduğunu da şöyle îzah eder:

“Bu hâdisenin herhangi bir peygamber için mûcize olması imkânsızdır. Çünkü onların uykuya yönelmesi harikulade bir iş değildir ki bir mûcize sayılsın. Çünkü insanlar, bu uyuma müddetince yaşayıp o vakit kalkıp gelenlerin üç yüz dokuz yıl önce uyuyan kimseler olduklarını bilmedikleri sürece onların bu iddiada sâdık olduklarını anlayamayacaklarından bu hâdisede onları tasdik etmezler. Halbuki bu şartların hiçbiri gerçekleşmemiştir. Şu halde bu hâdiseyi, herhangi bir peygamber için mûcize kabul etmek imkânsızdır. Geriye, bunun velî kullar için bir keramet ve onlar için bir ihsan kılınmış olması durumu kalmaktadır.” (er-Râzî, 1999: XXI, 430-432).

Hücûvîrî sûfîlerin sefer ve hazardsa uyumalarının âdâbı konusunda zorla uykusuz kalan kimsenin bu hareketinin bir kıymeti olmadığını, tekellüfsüz ve tabî olarak uykusuz bırakılanın ya da uyutulanların değerli olduğunu söyler. Uyutulanlara Ashâb-ı Kefh'i örnek verir. Allah Ashâb-ı Kefh için uykuyu tercih etmiş, onları en yüce bir mahalle ulaştırmış ve küfür elbisesini boyunlarından söküp atmıştır. Çünkü onlar, Allah Teâlâ uyku halini üzerlerine atana kadar ne uyumak ve ne de uyumamak için kendilerini zorlamışlardır. İrâde ve tercihleri olmaksızın onları görüp gözeten Allah idi. Nitekim Allah: “**Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik.**” (el-Kehf 18/18) demektedir. Bu iki durum da irâdesiz bir halde idi. İşte kul, irâdesinin nihâyete erdiği bir dereceye ulaşıncı, her şeyden el çeker, mâsivâ ve ağıyardan himmeti yüz çevirir, uyusa da uyanık kalsa da farketmez. Hangi sıfatta bulunursa bulunsun, aziz ve ulu olur (Hücûvîrî, 1996: 502).

Tasavvufta az yemenin yanı sıra yenilenlerin helal olması konusu üzerinde de önemle durulmuştur. Nitekim Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) *Kütü'l-kulûb*'da müridlerin yeme-içme konusunda dikkat etmeleri gereken hususlardan ve âdâbdan bahsederken sözü Ashâb-ı Kefh'in yiyeceklerinin temiz ve helal olması için gösterdikleri titizliğe getirir. Hidâyet, tevhit, rahmet ve rüşd sâhibi olan o mü'minleri Allah yediklerini güzelce araştırıp incelemekle vâsfetmiştir. Onların yiyeceklerini güzelce araştırıp incelemeleri ve yiyecek almak için şehre gönderdikleri arkadaşlarının bu hususta dikkatini çekmeleri kıyımları-

na/ayağa kalkmalarına dâhildi. Nitekim Mekkî, Ashâb-ı Kehf'in yiyecek almak için bir arkadaşlarını şehre gönderirken ona söyledikleri “(şehirin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin.” (el-Kehf 18/19) şeklindeki sözlerini ‘hangi yiyeceği daha helal ve daha üstün ise’ diye yorumlar. Dolayısıyla onlar şehre gönderdikleri arkadaşlarına Allah’ın kendilerine yenilmesini helal kıldığı yiyeceği araştırmasını söylemişlerdir (el-Mekkî, 2005: II, 296).

Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111) sûfleri Allah’ı tanıyıp ibâdet eden, Allah’ı zikre, nefsin isteklerine (hevâ) muhâlefete ve dünyanın lezzetlerinden yüz çevirmek sûretiyle Allah’a giden yola sülûk etmeye devam eden kimseler olarak tarif eder. Mücâhedeleri sırasında onlara nefsin ahlâkı, ayıpları ve amellerinin âfetleri mâlum olur. Her asırda Allah’ı tanıyıp ibâdet eden bir topluluk vardır. Allah âlemi onlarsız bırakmaz. Çünkü onlar yeryüzünün direkleri/evtâdıdır. Onların bereketiyle yeryüzünde yaşayanlara rahmet iner. Nitekim Hz. Peygamber’in “Onlar sâyesinde size yağmur yağdırılır ve rızık verilir.” (Ma‘mer b. Râşid, 1983: XI, 250; el-Aclûnî, 1997: I, 21-23) dediği rivâyet edilmiştir. Gazzâlî, Ashâb-ı Kehf’in de onlardan olduğunu, Kur’an’ın haber verdiği üzere böyle kimselerin geçmiş ümmetler içerisinde de bulunduğunu ifâde eder (el-Gazzâlî, 1962: 151). Gazzâlî’nin bu değerlendirmelerinden hareketle onun Ashâb-ı Kehf’i geçmiş ümmetlerin sûfleri olarak gördüğü ve onları yaşadıkları zamanın evtâdı saydığı söylebilir.

Ashâb-ı Kehf kıssasına atıflar yapan ve kıssayı çeşitli yönlerden tasavvufî olarak yorumlayan mutasavvıflardan birisi de Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (ö. 672/1273)’dir. Mevlânâ, tasavvufî mânâda Ashâb-ı Kehf kıssasını olup bitmiş bir hâdise olarak görmez. Onların benzerlerinin devamlı var olduğunu vurgular. Ancak onların farkında olmak için kişinin gözünde ve kulağında mühür olmaması gerekir. Nitekim Mevlânâ şöyle demektedir:

Dünyada nice Eshab-ı Kehf vardır ki bu zamanda senin yanbaşında ve önündedir.

Mağara da dost da onunla terennüm etmektir. Ne fayda ki senin gözünde ve kulağında mühür var? (Mevlânâ, 1991: I, 32, b. 405-406).

İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)’nin yorumuna göre bu beyitlerde kastedilen Ashâb-ı Kehf’in sırrına vâris olan ehliullahtır. Onlar uyuyan kimseler gibi uyanık olduklarında da dünya hallerinden habersizdirler. Onlara ‘Ashâb-ı Kehf-i vücûd-i hakîkî’ denir. Burada mânevî Ashâb-ı Kehf’in hakîkatte çok olduğuna işâret vardır. Bu ümmet içinde her asırda peygamberlerin sayısı kadar, yani yüz yirmi dört bin evliyâ mevcuttur. Zamânın nûrâniyetine göre bâzen bu sayı daha da fazla olur (Bursevî, 1287: II, 112).

Ashab-ı Kehf hakkındaki “**Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik.**” (el-Kehf 18/18) âyetini Mevlânâ şöyle değerlendirir: Uykuda ne gam, ne kâr-zarar endişesi, ne de falanın filanın hayali vardır. Âriflerin ve velilerin uyanık iken de hali böyledir. Yâni onlar uyanık iken de dünyaya karşı uykuda-

dırlar. Onlar gece-gündüz ayakta olsalar da, yürüyüp gezseler de dünya hallerinden uyku-
dadırlar. Rabb'in elinde evirip çevirdiği kalem gibidirler. Yazı yazan eli görmeyen kimse,
kalemin hareket ettiğini görür de yazma işini kalemden sanır. Allah onları kendilerinin
haberi olmadan işletir, sağa sola çevirir. Mevlânâ sağa çevrilmeyi iyilikler ve güzellikler,
sola çevrilmeyi ise bedene âit iş ve meşguliyetler olarak yorumlar (bk. Mevlânâ, 1991: I,
31-32, b. 391-394, 403-404; I, 255-256, b. 3186-3189).

Mevlânâ, kendi iradelerini Allah'ın iradesinde fânî kılan/yok eden kişilerin durumunu
Ashab-ı Kehf'e benzetmektedir. Ashab-ı Kehf'in de tasarrufları kendilerinden değildi.
Onları hareket ettiren, bir halden bir hale değiştiren Allah idi. Ârifler de Allah'ın irâde-
sinden dışarı çıkmazlar, kötü söz söylemezler. Söylenen kötü sözleri, hakaretleri duymaz-
lar. Kimsenin aleyhinde konuşmazlar. Bu bakımlardan ölü/uykuda gibidirler. Kimseye el
kaldırmazlar. Hakk'a teslim oldukları için kimseden bir şey beklemezler. Mevki, şöhret
ve servet peşinde koşmazlar. Buradaki ölü gibi olmak, ihtirasları, kötü huyları öldürmek,
uyanık iken de çalışırken de dünyaya, dünya isteklerine karşı uykuda olmak mânâsıdır.
(Mevlânâ, 1997: I, 54, 58. dipnot)

Mevlânâ, varlık ve benlikten kurtulanlara felek, güneş ve ayın bile hürmet ve tâzimde
bulunacağını, kimin bedenindeki ateşperest nefis öldü ise güneşin de bulutun da onun
emrine gireceğini, gönlünde ilâhî aşk ateşi parlayan kimseyi güneşin bile yakmayacağı-
nı belirttikten sonra bu hususta örnek olarak Ashâb-ı Kehf'e güneşin vurmadığına dâir
“(Rasûlüm! Orada bulunsaydın) **güneşi doğduğu zaman mağaralarının sağına meyle-
der, batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçer görürdün**” (el-Kehf 18/17)
âyetini zikreder (Mevlânâ, 1991: I, 242, b. 3003-3006).

Yardan değil ağıyardan halvet etmek ve kötü dostlardan uzak durmaktan bahseder-
ken de Mevlânâ Âshab-ı Kehf kıssasına gönderme yapar (Bk. Mevlânâ, 1991: II, 2-3, b.
25-39). Canlı ve şuurlu bir varlık gibi gösterdiği toprak ve ağacın sevgilisi olan baharla
buluşunca çiçekler açıp baştan ayağa donandığını, fakat güz mevsimi gibi aykırı bir dost
görünce başını, yüzünü yorgana çektiğini söyleyerek teşhis sanatı yaptıktan sonra intak
sanatına da başvurarak onları konuşturur ve onların ağzından şunları söyler:

*“Kötü dostla ünsiyet, belâya bulaşmaktır. Mademki o geldi, bana
uyumak düşer.*

*Uyuyayım da Ashâb-ı Kehf'ten olayım. O sıkıntıda o mihnette mah-
pus kalmak, Dakyanus'tan iyi” (Mevlânâ, 1991: II, 3, b. 36-37)*

Çünkü Ashâb-ı Kehf uyanık iken Dakyanus'a hizmet etmişlerdi. Uykuları ise onların
namus sermayesi oldu, yani şereflerini ve haysiyetlerini kurtarmış oldu. İşte böyle bir
uyumayı uyanıklık sayan Mevlânâ bilgisizle düşüp kalkan kimse için de şöyle hayıfla-
nır:

*“Bilgiyle uyumak uyanıklıktır. Vay bilgisizle oturan uyanık kişiye!”
(Mevlânâ, 1991: II, 3, b. 39)*

Kehf sûresinde Ashâb-ı Kehf'in uykudan uyandıklarında kendi aralarında bir gün ya da bir günün bir bölümü kadar uyuduklarını, bazılarının ise ne kadar uyuya kaldıklarını Rablerinin daha iyi bileceğini söyledikleri haber verilmektedir (bk. el-Kehf 18/19). Mevlânâ bu kadar uzun bir müddetin onlara çok az gibi gelmesini şöyle izah eder: Uzunluk ve kısalık cisimlere/bedenlere göre olup canda/ruhta uzunluk ve kısalık olmaz. Onun için Ashâb-ı Kehf üç yüz dokuz yıl uyudukları halde ruhları bedenlerine dönünce o uzun yıllar kendilerine bir gün gibi görünmüştür. Rûhlar âleminde gece, gündüz, ay ve sene bulunmayınca ihtiyarlık, usanma ve bıkkınlık da yoktur (Mevlânâ, 1991: III, 239, b. 2938-2941). Yine Mevlânâ *Mesnevî*'de Ashâb-ı Kehf'in bu kadar uzun süre uyuya kalmalarının ruhların yaratılması sırasında (elest bezminde) Allah'ın "**Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** sorusuna verdikleri "**Belâ/Evet**" (bk. el-A'râf, 7/172) cevâbının/mânevî şarabının sarhoşluğu ile olduğunu, *Dîvân-ı Kebîr*'de ise ilahî aşk şarabından içtikleri için bu kadar uzun süre harap halde mest olduklarını ve yatıp uyuduklarını belirtir (Mevlânâ, 1991: IV, 170, b. 2097-2098; Mevlânâ, 1377: I, 448, gazel no: 1135).

Mevlânâ *Mesnevî*'nin değişik yerlerinde Ashâb-ı Kehf'in köpeği hakkında da değerlendirmeler yapar. Bunlardan birisi insanın sûreti/dış görünümü ile değil rûhu ve mânâsı ile insan olduğu konusundan bahsederken geçmektedir. Mevlânâ sûrete/dış görünüme tapanları eleştirip insanın rûhu ve mânâsı ile insan olduğunu, insan sûretle insan olsaydı Hz. Peygamber ile Ebû Cehil'in eşit olacağını, duvar üstüne yapılan insan resmi de insana benzemekle birlikte onun canı olmadığını ifâde eder (Mevlânâ, 1991: I, 82, b. 1018-1021). Ardından sözü Ashâb-ı Kehf'in köpeğine getirerek şöyle der:

Eshab-ı Kehf'in köpeğine el verilince, dünyadaki bütün aslanların başları alçaldı.

Canı, nur denizinde gark olduktan sonra ona, kötü ve çirkin sûretin ne ziyânı var? (Mevlânâ, 1991: I, 82-83, b. 1022-1023)

Mesnevî şâirlerinden İsmâil Rusûhî Ankaravî (ö. 1041/1631) bu beyitleri şöyle açıklar: Ashâb-ı Kehf'in köpeğine onlarla beraberliğe ve onlara hizmet etmeye Hak tarafından destur verilip onlarla birlikte cennete girmekle müjdelendiğinden, özellikle Kur'an'da Ashâb-ı Kehf kıssasında birkaç kez ondan bahsedilmesi sebebiyle, vahşi hayvanların kralı ve sûret/görünüş bakımından köpekten birçok yönden üstün olan aslanların başı, görünüşte hakir olan köpeğe verilen şeref ve izzeti görünce önüne eğilir. Allah, peygamberler ve velîler sûrete değil niyet ve sûrete/ahlâka bakarlar (Ankaravî, 1289: I, 230-231).

Mevlânâ, insanın insandan etkileneceğini, iyiliklerin, kötülüklerin, kinlerin gizli bir yoldan gönüllerden gönüllere akıp gittiğini belirttikten sonra hayvanların da insandan etkilendiğini, onun tesiri altında kaldığını, hatta insandan öküze ve eşeğe bile anlayış, bilgi ve hüner geçtiğini, serkeş atın rahvan hâle geldiğini, ayının oynadığını, keçinin selam verdiğini, köpeğe insanın huyu geçip çobanlık yaparak sürüyü koruduğunu ya da av avladığını ifâde eder. Ashâb-ı Kehf'in köpeğine de onlardan öyle bir huy sirayet etmiştir

ki sonunda Allah'ı aramaya koyulmuştur (Mevlânâ, 1991: II, 108-109, b. 1421-1425). Ashâb-ı Khef'in köpeğinin huyu iyi olduğu için köpek sûretinde olması ona bir noksanlık vermemiştir (Mevlânâ, 1991: V, 213, b. 2597).

Mevlânâ, Allah'ın lütfundan ve cezbesinden bahserken de Ashâb-ı Khef'in köpeğini örnek verir. Allah yolunda köpeğin sesi/sızlanması bile Allah'ın cezbesiyedir. Ashâb-ı Khef'in köpeği o cezbe sâyesinde leş yemekten kurtulmuş, pâdişahlar sofrasının başına oturmuştur. Kıyâmete kadar çanaksız çömlüksüz, rahmet suyunu içip merhamet yemeğini yer durur. Köpek postuna bürünmüş, yâni görüntüde hor ve hakir, adı sanı olmayan nice kişiler vardır ki, perde arkasında, Ashab-ı Khef'in köpeğine verilen sevgi kadehinden içer dururlar (Mevlânâ, 1991: III, 17-18, b. 207-210). Yine Mevlânâ, Allâh'ın lütf ve güzellik güneşi ışığını nereye düşürürse orasının nurlanacağını, güzelleşeceğini; ister köpek olsun, ister at olsun yücelip değer kazanacağını ve Ashab-ı Khef'in köpeğine döneceğini ifâde eder (Mevlânâ, 1991: VI, 273, b. 3451).

Mevlânâ, hastalanan Mecnun'u tedavi için gelen hacamatçı ile arasında geçen konuşmaları hikâye ederken hacamatçının ağzından kurt, ayı ve aslanın bile aşkın ne olduğunu bildiğini, aşktan kör olan kişinin köpektan de aşağı olduğunu ifâde eder. Ardından şu soruları sorar:

Köpekte aşk damarı olmasaydı Ashâb-ı Khef'in köpeği, kalb erbabını arar mıydı hiç?

Şöhret bulmamıştır ama âlemde onun cinsinden çok köpekler vardır.

Sense kendi cinsinden olandan bile bir koku almadın. Artık kurtla koyundan aşk kokusunu nereden alacaksın?

Aşk olmasaydı, varlık nereden olurdu? Ekmek nasıl olur da gelir senin vücuduna katılırdı? (Mevlânâ, 1991: V, 165, b. 2008-2012)

Ashâb-ı Khef'in köpeği Kıtâmîr pek çok şâir gibi Mevlânâ tarafından da şükran, bağlılık, sadâkat, vefâkarlık ve teslimiyet timsali olarak gösterilmiştir (Örnek olarak bk. Mevlânâ, 1991: II, 153, b. 2011; III, 25-26, b. 310-321).

Tasavvufî/İşârî Tefsirlerde Ashâb-ı Khef Kıssası

Şimdi de sûfilere işârî tefsirlerde Ashâb-ı Khef ile ilgili âyetlere yaptıkları tasavvufî yorumlardan örnekler aktarmak istiyoruz.

“(Rasûlüm)! Yoksa sen, bizim âyetlerimizden (sadece) Khef ve Rakîm sahiplerinin ibrete şâyan olduklarını mı sandın?” (el-Khef 18/9) âyeti hakkında sûfiler arasında “seyyidü't-tâife/sûfiler topluluğunun efendisi” diye anılan Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) şöyle der: “(Ey Muhammed) onlara şaşırma. Senin durumun onların durumundan daha büyüktür/hayret vericidir. Çünkü sen bir gecede Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürüldün ve Sidretü'l-müntehâ'ya eriştirildin. İki yay arası kadar, hatta daha

yakın olan bir yakınlıkta bulundun. Sonra gecenin bitiminde yatağma geri getirildin.” (es-Sülemî, 2001: I, 402; el-Baklî, 2008: II, 397). Kuşeyrî *Letâifü'l-işârât* adlı işârî tefsirinde Cüneyd’in ismini zikretmeden bu yorumu zikreder ve sonunda “Onlar (Ashâb-ı Kehf) ise senelerce mağarada kaldılar.” (el-Kuşeyrî: II, 379) diye ekler. Rûzbihân el-Baklî (ö. 606-1209) ise bunu Peygamberimiz’in diğer mucizelerini de içine alacak şekilde genelleştirerek “Senin hakkında izhar ettiğimiz en büyük âyetler/mucizeler onların halinden bin kere daha hayrete şayandır.” (el-Baklî, 2008: II, 397) der. Necmeddîn Dâye (ö. 654/1256) ise Muhammed ümmetinden halvet ehli olanları da dâhil ederek “Senin ümmetin içinde halleri bunlardan daha ibrete şâyân olanlar vardır. Çünkü onların içinde halvet ehli vardır. Onlar tefekkür ve tezekkür için O’nunla baş başa kalmayı tercih edenlerdir. Onların sığınağı, halvet odasıdır. Onların âlâmeti (rakîmi) muhabbet nakışları ile bezenen kalbleridir. Onlar benim sevgilimdir, ben de onların sevgilisiyim. Onların gönül aynası, ledünnî ilimle yaldızlanmıştır.” (Bursevî, 1331: V, 220) yorumunu yapar.

Meşhur sûfî Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922): “Ashâb-ı Kehf aslı ma’rifetin gölgesinde olup hiçbir hal onları meşgul etmedi. Onun için de halka onların izleri gizli kaldı.” (Kâsım Muhammed Abbâs, 2002: 126; es-Sülemî, 2001: I, 402; el-Baklî, 2008: II, 397) demiştir. Yine ilk devir sûfîlerinden, muhaddis ve müfessir İbn Atâ (ö. 309/922) ise Allah’ın Ashâb-ı Kehf’i kendilerinden çekip aldığını, onlarla ağıâr arasına girdiğini, onları ünsiyet mağarasına sığdırıp yerleştirdiğini, onlara emniyet verdiğini, sonra onları kendilerinden fânî kılıp kendilerinden, irâdelerinden ve mânâlarından geçirdiğini, böylece onların Allah’ın huzurunda (hazret ve aynda) hayrete/şaşkınlığa düştüklerini söyler (es-Sülemî, 2001: I, 402; el-Baklî, 2008: II, 397).

10. âyeti İsmâil Hakkı Bursevî, Ashâb-ı Kehf her ne kadar Dakyanus’la karşılaşmaktan korkarak ve ondan kaçarak mağaraya sığınmışlarsa da esasen Allah’ın şevkiyle O’na kaçtuklarını ve halvet mağarasına sığındıklarını ifade eder. Her ne kadar o gençler “*Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla!*” derken Dakyanus’un şerrinden emin olmayı ve mağaradan kurtulmayı dilemişlerse de esasen nefislerinin şerrinden kurtulmak ve vücûd mağarasının karanlıklarından çıkarak Allah’ın cemâl ve celâlinin nurlarına kavuşmayı istemişlerdir (Bursevî, 1331: V, 221).

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896), âyetteki “**Bize tarafından rahmet ver**” ifâdesini: “Bizi zikrinle ve bütün hallerde şükürle rızıklandır ki bu senin katından olan rahmetin çoğunluğudur. Bize tevfik yolunu kolaylaştır ki o yolların en doğrusudur.” (es-Sülemî, 2001: I, 406) şeklinde yorumlar. Rûzbihân Baklî, buradaki “*rahmet*”i kâmil bir ma’rifet, azız/değerli bir tevhid, “*durumlarından bir kurtuluş yolu hazırlanmasını*” ise ilâhî muhabbetle ilgili durumlarını vuslata erdirmek (el-Baklî, 2008: II, 400) olarak yorumlamıştır.

Baklî ayrıca bu âyeti tasavvuftaki fütüvvet konusuyla da irtibatlandırarak Ashâb-ı Kehf’in fütüvvetinin Allah’tan başkasından ve kâinâtın hepsinden yüz çevirmeleri; Allah ile vuslat mağaralarına, O’nun cemâlinin gölgelerine, ünsiyetinin kalelerine ve kudsiyetinin saraylarına sığınarak Allah’a yönelmeleri olduğunu ifade eder. Onlar nefislerine bir

yorgunluk gelmeden Allah için canlarını feda etmişler, O’nu O’ndan istemişler, O’nun yakınlığı ziyâretgâhına ve müşâhedesinin nurlarının indiği yerlere dâhil olmuşlardır. Ünsiyet menzillerinde ve kudsiyeti müşâhedede istikâmet üzere olup muhjublarını koruyup gözetme sıfatı ile görünce bast nûru ve iftikâr sırrı, onları daha yakın olmayı istemeye sevk etmiş ve onlar: **“Bize tarafından rahmet ver...”** demişlerdir (el-Baklî, 2008: II, 400).

11. âyette geçen Ashâb-ı Kefh’in mağarada kulaklarına nice yıllar perde konulması/uyutulmaları, işitme duyuları alınarak ancak Allah’tan işitmeleri, gözleri alınarak ancak Allah’a bakmaları içindir ki böylece onlar başkalarına iltifat etmesinler, başkalarının da hiçbir durumda onlar da nasibi/hissesi olmasın (es-Sülemî, 2001: I, 402; el-Baklî, 2008: II, 401).

İbn Atâ ise onlardan beşer olma sıfatının alınarak onların kuddüsiyet sıfatı ile kâim kılındığını, zâhirlerinin ve bâtınlarının takdis edildiğini, bütün bunların Allah’ın kudretiyle olduğunu ve daha sonra onların kendi bedenlerine ve sıfatlarına iade edildiğini söyler (es-Sülemî, 2001: I, 402-403; el-Baklî, 2008: II, 401).

Kuşeyrî, onların duyu organlarının alınıp onlara ahadiyyeti müşâhedenin keşf olduğunu ve samediyet sıfatının devamlılığına muttali kılındıklarını ifade eder (el-Kuşeyrî: II, 379; el-Baklî, 2008: II, 401).

Baklî’ye göre onların kulaklarına perde konulması, ağyârın seslerini işitmemeleri içindir. Ardından Allah onları kendisini müşâhede ile ünsiyet ettirmiş, kendilerinden geçirmiş ve onlardan beşeriyet vasıflarını gidermiş, Hakk’a aralıksız nazar ederek Hak ile beraber kalmışlar, Hakk’ı görünce O’nun kıdeminin nurları içinde hayrete düşmüşler ve O’nun azametinin karşı konulmaz gücü karşısında fânî olmuşlardır. Zâhir kulakları bâtın kulakları olmuş; böylece kalplerinin, ruhlarının ve sırlarının kulakları ile işitmişlerdir (el-Baklî, 2008: II, 400-401).

Bursevî’ye göre de Ashâb-ı Kefh’in kulaklarına nice yıllar perde konulması, halvet ehlinin zâhir ve bâtın kulaklarına, yaratılmışların kelâmı ulaşmasın ve kalb aynalarına nakşolunmasın diye set çekildiğine işaret etmektedir. Bu, Allah’ın onları kendilerinden fânî, kendisiyle bâkî kılması içindir (Bursevî, 1331: V, 221).

İbn Acîbe (ö. 1224/1809)’ye göre âyetin işâreti şöyledir: Herşeyden kesilip tüm varlığı ile kendisini Allah’a veren, O’nun gözetimi mağarasına sığınan, yaratılmışlardan ümit kesen kimse hakkında Allah’ın âdeti onu inâyeti ile koruyup gözetmek, himâye etmek, kalp kulağını rahatsız edecek seslerden uzak tutmak, basîret gözünü ağyârı görmekten korumaktır (İbn Acîbe, 1419: III, 251).

12. âyette geçen Ashâb-ı Kefh’in uyandırılması işârî olarak cem‘, mahv ve sekr hâlinden sonra sahv, tefrika ve temyiz hâline döndürülmeleri olarak yorumlanmıştır (el-Kuşeyrî: II, 380; el-Baklî, 2008: II, 401).

13. âyeti Sülemî fütüvvetle irtibatlandırarak konuyla ilgili Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Ebû Bekir el-Verrâk, Muhammed b. Ali et-Tirmizî, Ebû Hafs, Ebû Osman ve Fudayl b. İyâz gibi sûfîlerin sözlerini nakleder (es-Sülemî, 2001: I, 402-403).

Kuşeyrî de onlara “fitye (fütüvvet ehli, gençler, yiğitler) denilmesinin kendilerine vuslat sebepleri gelince beklemeksizin hemen ilk anda iman etmelerinden, başka bir görüşe göre ise Allah için kıyâm ettiklerinden ve Allah’a vâsıl olana kadar durmadıklarından dolayı olduğunu söyler (el-Kuşeyrî: II, 380). *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye*’de ise bu şekilde isimlendilmelerinin taklid ile değil tahkik ile îman etmeleri, Allah’tan Allah’a Allah ile hidâyet istemeleri, daha işin başında kendi görüşleri ve himmetleri nisbetinde hidâyeti talep etmeleri sebebiyle olduğu vurgulanır (Bursevî, 1331: V, 221-222).

14. âyetteki “**Onların kalplerini metîn kıldık.**” ifâdesini İbn Atâ: “Onların sırlarının hakkın nişânı ile damgalandığı, onun için Hak ile Hak için ayağa kalktıkları, kalplerinin metin kılınmasının sonucu olarak ahitlerinde ve sözlerinde sâdık oldukları, Allah’ın da onların sırlarını kendisinin dışındakilerden boşalttığı şeklinde değerlendirir (es-Sülemî, 2001: I, 404). Kuşeyrî’ye göre ise kalplerinin metin kılınması onları ağıyardan fânî kılmak sûretiyle olmuş, Allah’ın onlara ihsan ettiği basîret nurları sâyesinde de tefekküre ihtiyaçları kalmamış, Allah için Allah ile ayağa kalkmışlardır. Allah ile kâim olan kimsenin gözündeki ise Allah’tan başka her şey kaybolur (el-Kuşeyrî: II, 381). Baklî ise Allah’ın onların kalplerini metîn kılmayı kendisine izâfe ettiğine dikkat çeker ve bunun sebebinin onlara kendisini vâsıtasız olarak bizzat tanıtmaması olarak gösterir (el-Baklî, 2008: II, 401).

15. âyetteki “**Şu bizim kavmimiz**” ifâdesi nefis-i emmâre ve onun kuvvetlerine işârettir. Çünkü her kavmin ibâdet ettiği, onların matlûbu ve murâdı olan bir ilâhı vardır. Nefis ise hevâya/kendi arzu ve isteklerine tapar (el-Baklî, 2008: II, 404).

Dinde aklî ve naklî delille te’yid edilmeyen bir söz söyleyen kimse iftiracı olduğu gibi mücâhede ve münâzelesinin gerektirmediği bir hâli kendisinde gösteren kimse de Allah’a iftira etmiş olur. Bu yolda sözünde sâdık olan kimse sırrı ile Hak’tan işiten, sonra da onu kendi ifâdesi ile söyleyen kimsedir (el-Kuşeyrî: II, 382).

16. âyette Ashâb-ı Kehf’in birbirlerine kavimlerinden ve onların Allah dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştıkları için mağaraya sığınmalarını söyledikleri nakledilir. Sûfî müfessirler onların bu şekilde mağaraya sığınmalarını halvet ve uzlet konusu ile irtibatlandırmışlardır (el-Kuşeyrî: II, 382; Bursevî, 1331: V, 224). Allah’tan başkasından uzlet, Allah ile vuslatı gerektirir. Allah ile vuslat ancak Allah’tan başkasından uzletten sonra hâsıl olur. Onlar Allah’ın dışında tapılan şeylerden uzlet edince Hak onları gözetim ve korumasına almış ve inâyet mağarasında onlar için sığınacak bir yer hazırlamıştır (el-Kuşeyrî: II, 382). Bu âyette işâret vardır ki sıdk ile tevbe eden ve gerçek tâlib olan kimse, Allah’tan başkasına ibâdet edilmeyeceğine inanır, Allah’tan yardım ister, Allah’a tevekkül eder, Allah’tan başkasından Allah’a firar eder ve mâsivallahtan yüz çevirir (Bursevî, 1331: V, 223).

17. âyette geçen Ashâb-ı Kefh'in mağarasına güneşin doğma ve batma pozisyonu orada alışılmışın dışında bir şey olduğuna delil sayılmış, dolayısıyla bu durum evliyânın kerâmetleri cümlesinden kabul edilmiştir. Yine bu âyette güneş ışığı tasavvufî olarak şöyle yorumlanmıştır: Güneş ışığı halkın kendisiyle aydınlandığı bir ziyâ olduğu gibi Ashâb-ı Kefh'in ma'rifetlerinin nûru da kendisiyle Hakk'ın tanındığı bir nurdur. Güneşin nûru sûrette görünür, bu nur ise gönülde parlar. Güneşin ışığı ile yaratılmışlar kavranır, onlar ise nurları ile Hakk'ı tanıyorlardı (el-Kuşeyrî: II, 383). Yine âyette Ashâb-ı Kefh'in mağaralarının sağından ve solundan bahsedilir. Tasavvufî mânâda ise kişinin sağ kalbi, solu ise nefsidir (es-Sülemî, 2001: I, 405).

Rûzbihân Baklî ise âyetin işâretini şöyle ifâde eder: “Allah onları sırların mağarasında gizledi, nurların genişliğinde oturttu, onlara cemâl müşâhedesi gösterdi, cemâl parıltısında barındırdı. İzzet, azamet ve kibriyâ güneşinin ışıklarının çarpmasından onları korudu.” (el-Baklî, 2008: II, 406).

18. âyetteki “**Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın.**” ifâdesi, fenâ ve bakâ, fark ve aynü'l-cem'e işâret sayılmıştır. Ashâb-ı Kefh ne uyanıklar ne de uyuyanlar gibiydiler. Kendi vasıfları onlardan fânî olmuş ve Hakk'ın vasıfları üzerlerinde zâhir olmuştu. Tasarrufları bile kendilerinden değildi (es-Sülemî, 2001: I, 405; el-Kuşeyrî: II, 383; el-Baklî, 2008: II, 410).

Bursevî'nin *Keşfü'l-esrâr*'dan naklettiğine (Bursevî, 1331: V, 225) göre Ashâb-ı Kefh'in bu hâli tarikat-ı aliyye civanmerdlerinin işlerinin nümunesidir. Çünkü zâhirlerine bakılacak olsa zâhiren herkes gibi dünya ile uğraşır görünürler, sırlarına bakılacak olsa her şeyden fâriğdirler, gönülleri boştur. Lütuf ve kerem bostanında bâtınları mest ve zâhirleri uyanıktır. Mânâda işsiz, sûrette işte görünürler.

Ashâb-ı Kefh'in uykuda sağa sola çevrilmesi, kabz-bast, cem'-tefrika, fenâ-bakâ, keşf-ihticâb, tecellî-istitâr, ez-el-ebed, ilâhî fiilleri görmekten ilâhî isimlerin nurlarına, ilâhî isimlerin nurlarından ilâhî sıfatların ve vasıfların nurlarına, onlardan da zât nurlarını görmeye çevrilmeye işâret sayılmıştır (es-Sülemî, 2001: I, 406; el-Baklî, 2008: II, 409). Bazı sûfiler zikir sırasında kelime-i şehâdetten “nefyi (Lâ ilâhe) söylerken sağa, “isbâtı (illallah) söylerken de sola dönmenin bu âyetten alındığını ileri sürmüşlerdir (Bursevî, 1331: V, 225).

Ashâb-ı Kefh ile birlikte köpekleri de zikredilmiştir. Birisinin sevgisinde sâdık olan, ona ait olan ve ona nisbet edilenleri de sever. Bir köpek Allah'ın sevdikleri ile birkaç adım attığı için kıyamete kadar insanlar bu âyeti okuyarak onu anacaklar. Gençliğinden yaşlılığına kadar Allah'ın dostları ile beraber olan kimseyi de Allah yüzüstü bırakmaz. Yine köpek evliyanın eşiğinde ön ayaklarını uzattığı için kıyamete kadar bu âyette adı anıldığı gibi elli sene elini Allah'a kaldıran birisini de Allah boş çevirmez (el-Kuşeyrî: II, 384-385).

19. âyette asırlarca uyuduktan sonra uyanan Ashâb-ı Kefh'in bir gün ya da günün bir parçası kadar uyuya kaldıklarını düşünmelerini İbn Atâ şöyle yorumlar: “Sevenin sevdiği

ile beraberliği ne kadar uzun da olsa ona göre kısadır. Çünkü asırlar boyu da kalsa sevdiğinden hevesini alamaz. Çünkü onun sevdiğine şevkinin sonu başı, başı ise sonu gibidir.” (es-Sülemî, 2001: I, 406; el-Baklî, 2008: II, 414). Kuşeyrî ise vuslat günleri uzun da olsa kısa geleceğini, ayrılığın kısa da olsa uzun geleceğini belirtir (el-Kuşeyrî: II, 386).

Ashâb-ı Kehf kendilerinden geçip Hakk’ın yanında olmak makamında kaldıkları sürece yeme, içme ve nefsin sıfatlarından hiçbirine muhtaç olmamışlardır. Kendilerine gelince hemen acıktıklarını hissetmişler ve yemek işini halletmeye koyulmuşlardır (el-Kuşeyrî: II, 387; Bursevî, 1331: V, 229-230).

Onların şehre gönderdikleri arkadaşlarından yiyeceklerin daha temiz olanını almasını talep etmeleri şuna işarettir: Vuslat erbabı ve müşâhede ashabı, bu cemâl ve güzelliğe şâhid olup vuslatın tadına varınca, ünsiyetin ve Sevgili’nin iltifatlarının tadını hissederler. Nefisler âlemine döndükleri vakit kalbleri ve ruhları, rûhânî gıdaları arzu eder. Hep güzel şeyleri müşâhede etmek isterler. Çünkü her güzellik, Allah’ın cemâinden, her letâfet Allah’ın güzelliğindedir (Bursevî, 1331: V, 230). Yine ma’rifet ehlinin olan kimseye kaba/sert şeyler giymesi ve bayağı yiyecekler yemesi uygun düşmez. Mücâhede ve riyâzat ehlinin yiyecek ve giyeceği ise sert ve kabadır. Ma’rifete ulaşan kimseye ancak latîf olan şeyler uygun olur ve o ancak melîh olanlara ünsiyet eder (el-Kuşeyrî: II, 387; el-Baklî, 2008: II, 415).

Ashâb-ı Kehf’in yemek almak üzere şehre gönderdikleri arkadaşlarına söyledikleri **“nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.”** sözünde gaffet ehlinin muhabbet ehlinin hâllerini sezmelerinden sakınmak gerektiğine işaret vardır. Çünkü muhabbet ehlinin nihâyet makamında öyle halleri vardır ki bunlar henüz daha işin başında olanlara (bidâyet ehline) göre küfür gibidir. Ebû Osman Mağribî de: “Âriflerle beraberlik yumuşaklıkla (lutf ile), müridlerle beraberlik ise sertlikledir.” demiştir (Bursevî, 1331: V, 230).

Rûzbihân Baklî, *Ashâb-ı Kehf*’i rûhânî kuvvetler, içlerinden şehre gönderdikleri kimseyi fikir/düşünce, şehri rûhânî, nefsânî ve tabîî kuvvetlerin toplanma yeri, daha temiz olan yiyeceği vehim, hayal ve duyular değil akıl, rızki/erzakı ise nazarî ilim olarak yorumlar (el-Baklî, 2008: II, 416).

20. âyette Ashâb-ı Kehf putperest kavimlerinin kendilerine muttali olmaları halinde başlarına gelebilecek vahim sonucu haber vermişlerdir. Ebrârın/iyilerin özelliklerinden birisi de başkalarından sırları saklamaktır (el-Kuşeyrî: II, 387). Bu âyet *Râhu’l-beyân*’da (Bursevî, 1331: V, 230) şöyle tefsir edilmiştir: “Ey ma’rifet ehli *“onlar eğer size muttali olurlarsa,”* sizde gördükleri velâyet genişliği ve gücü, iki cihanda tasarruf gücünü hak etme ve iki cihanın sizin üzerinizde tasarrufunun olmaması konusunda sizi yermek sûretiyle *“ya sizi taşıyarak öldürürler”*; çünkü onlar kendisiyle sizin hallerinizi müşâhede edecekleri basîretten mahrumdurlar. Kısır görüşlü olduklarından sizi ayıpladılar. *“Veya kendi dinlerine çevirirler ki,”* hevâ ve heves putlarına, dünyâ şehvetleri ve ziyetleri Firavunlarına tapmaya, onlara kul köle olmaya teşvik ederler. Şâyet siz de bunlara meyl ederseniz *“o zaman ebediyyen iflâh olmazsınız.”*

22. âyetteki “De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.” ifâdesi şöyle yorumlanmıştır: Onlar Allah’ın dostlarından oldukları için onları ancak Allah’ın seçkin kulları bilir. Hal bakımından onlara yakın olanlar da örtülü ve gizlidir. Yabancılar onlara muttali olamaz. Onlar hakkında bilgisi olan azdır. Çünkü Hak, dostlarını yabancıardan gizler. Onları ancak hakikat ehli bilir. Yabancılar yakın olanları tanımaz. Yakın olanların halleri de yakınlarına kapalı gelmez. Cüneyd-i Bağdâdî: “Sûfiler bir hânenin halkıdır, onların içine başkaları giremez.” demiştir (el-Kuşeyrî: II, 387).

İşârî tefsirlerde Ashâb-ı Kehf, âlemin veya yedi iklimin kendileri sayesinde ayakta durduğu, dâimâ Hakk’ın emrini yerine getiren ve hiçbir zaman eksik olmayan yedi kâmil kimse ya da “büdelâ-i seb’a”ya işâret olarak değerlendirilmiştir (el-Baklî, 2008: II, 398; Bursevî, 1331: V, 234).

Kâşîfî, bir topluluğa göre Ashâb-ı Kehf kıssasının ruh, kalb, fitrî akıl, maîşet, kuvvet-i kudsiyye, sır ve hafîye işâret olduğunu, bunların beden mağarasına bağlandıklarını, Dakyanus’un ise nefis-i emmâreye işâret olduğunu söyler (Bursevî, 1331: V, 234).

Bahrû’l-medîd adlı işârî tefsirinde Ashâb-ı Kehf kıssası ile ilgili pek çok tasavvufî yorumu yer veren İbn Acîbe, sûfilerin kalbi herşeyden kesip Allah’a bağlama, O’nun dışındaki herşeyden gönülu çekip Allah’a sığınma, Allah’tan alıkoyan her şeyden kaçma, Allah’ın geniş rahmetini arama, her işte doğru ve hak olanı nasip etmesini isteme gibi konularda Ashâb-ı Kehf’e çok benzediklerini, bundan dolayı Abdüsselâm b. Meşîş (ö. 625/1228?)’in meşhur salevâtını Ashâb-ı Kehf’in mağaraya sığındıklarında yaptıkları duâ (bk. el-Kehf 18/10) ile bitirdiğini, bunu maddî şeylerden kaçıp gönülu tamamen Allah’a bağlama konusunda onlara benzemek için yaptığını belirtir (İbn Acîbe, 1419: III, 256-257).

İbn Acîbe’ye göre Ashâb-ı Kehf’in vasıflarından sûfilerin de şiarı olan ve onlara benzeyen diğer bazı özellikler şunlardır: Dinin esası olan îman, kulu ma’rifete ulaştırın yakın terbiyesi ve bunun sonucu olarak hidâyetin artması, Rabbin huzurunda kalbin bağlanması, hakkı ortaya koymak için ayağa kalkmak/harekete geçmek, hiç kimseden çekinmeden hakkı açıkça ortaya koymak/daveti duyurmak, kendilerine eziyet etmek isteyen kimselerden Allah tarafından korunmak, nefislerini görmekten ve sadece kendilerini düşünmekten uzak tutulmak, Allah’ın sonsuz ihsanını ve kudretinin şaşılacak güzelliklerini müşâhede, gıdaların en hoş, temiz ve helalini araştırmak, rızkı kimseye sıkıntı vermeden, hırs göstermeden ve zorluğa girmeden sakince elde etmek, sırlarını gizlemede son derece gayret göstermek ve ehil olmayanlara hissettirmemek, çekişme ve münâkaşayı terk etmek, ortaya çıkan müşkil işlerde işin aslını gönülu temiz kimselere sormak... (İbn Acîbe, 1419: III, 249-260).

Sonuç

Kur’an’da anlatılan Ashâb-ı Kehf kıssası, onların tavırları ve özellikleri sûfiler tarafından ilgiyle karşılanmış, tasavvufta önemli bir yer tutan, hatta tasavvufta aynîleştirilen

fütüvvet konusunda onlar örnek ve mesned kabul edilmiştir. Tasavvufun temel kaynaklarında fütüvvet konusu ele alınırken, işârî tefsirlerde Ashâb-ı Kehf ile ilgili âyetler yorumlanırken, özellikle de fütüvvetnâmelerde kıssanın tasavvufî bakış açısıyla yorumlanıp değerlendirildiği görülmektedir. Kıssada geçen bazı olağanüstü durumları kerâmetin hak olduğuna delil sayan sûfîler, Fahreddin er-Râzî gibi âlimler tarafından da desteklenmiştir. Ashâb-ı Kehf geçmiş ümmetlerin evtâdı, hattâ sûfîleri olarak değerlendirilmiş, ehlüllah onların vârisleri sayılmış, mâsivâdan yüz çevirmekten, temiz ve helal lokma yemeye ve uyuma âdâbına varıncaya kadar pek çok hususta onların davranışlarından örnekler çıkarılmıştır. Yine Ashâb-ı Kehf ile ilgili âyetlerden ve onların hallerinden tevhîd, yakîn, halvet ve uzlet, fenâ ve bakâ, cezbe, aşk, muhabbet, ünsiyet, müşâhede, iftikâr, ma'rifet, hayret, sadâkat, teslîmiyet, cem'-fark gibi tasavvuf kavramlarına işâretler bulunmuştur.

Kaynakça

- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. (1418/1997). *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*. I-II. Beyrut.
- Ankaravî, İsmâil Rusûhî. (1289/1872). *Şerh-i Mesnevî (Mecmûatü'l-letâif ve matmûretü'l-mârif)*. I-VII. İstanbul.
- Aşkar, M. (2011). “Mutasavvıfların Ashâb-ı Kehf Kıssası Hakkındaki Bazı Yorumları”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 27: 169-178.
- el-Baklî, Rûzbihân. (1429/2008). *Arâisü'l-beyân fî hakâiki'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. I-III. Beyrut.
- Bursevî, İsmâil Hakkı (1331/1912). *Rûhu'l-beyân*. I-X. İstanbul.
- _____. (1287/1870). *Rûhu'l-Mesnevî (Şerhu'l-Mesnevî) I-II*. İstanbul.
- el-Ensârî, Zekeriyâ. (1290/1873). *İhkâmü'd-delâle alâ tahrîri'r-Risâle*. (Mustafa el-Arûsî'nin *Netâicü'l-efkâri'l-kudsiyye fî beyâni maânî şerhi'r-Risâleti'l-Kuşeyriyye* adlı eserinin kenarında). I-IV. Kahire.
- Ersöz, İ. (1991). “Ashâb-ı Kehf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, III: 465-467. İstanbul.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. (1962). *el-Munkizu mine'd-dalâl*. thk. Abdülhalîm Mahmûd. Kahire.
- el-Herevî, Abdullah el-Ensârî. (1386/1966). *Menâzilü's-sâirîn*. Kahire.
- Hücvîrî, Ali b. Osmân. (1996). *Keşfü'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)*. trc. Süleyman Uludağ. İstanbul.
- İbn Acîbe, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. (1419/1998). *el-Bahru'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kuraşî. I-V. Kahire.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn.(t.y.). *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. I-IV. Beyrut.

- Kāsım Muhammed Abbās. (2002). *el-Hallâc: el-a‘mâlû‘l-kâmile*. Beyrut.
- el-Kuşeyrî, Abdülkerîm. (1409/1989). *er-Risâletü‘l-Kuşeyriyye*. thk. Abdülhalîm Mahmûd-Mahmûd b. eş-Şerîf, Kahire.
- _____. (t.y.). *Letâifü‘l-işârât*. thk. İbrâhim Besyûnî. I-III. Mısır.
- Küçük, S. (2000). “Abdullah Ensârî el-Herevî‘nin Tasavvufî Fütüvvet Risâlesi: “Kitâbu‘l-Fütüvvet”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2: 145.
- Ma‘mer b. Râşid. (1403/1983). *el-Câmi‘* (Abdürrezzâk‘ın *Musannef*‘inin ekinde). thk. Habîburrahmân el-A‘zamî. X-XI. Beyrut.
- el-Mekkî, Ebû Tâlib. (1426/2005). *Kütü‘l-kulûb*, thk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî. I-II. Beyrut.
- Mevlânâ, Celâleddîn er-Rûmî. (1377). *Dîvân-ı Kebîr (Külliyât-ı Dîvân-ı Şems)*. tashih: Bedüzzaman Fûruzanfer. I-II. Tahran.
- _____. (1997). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*. trc. Şefik Can. I-VI. İstanbul.
- _____. (1991). *Mesnevî*. trc. Veled İzbudak. I-VI. İstanbul.
- er-Râzî, Fahreddîn. (1420/1999). *Mefâtihu‘l-gayb (et-Tefsîru‘l-kebîr)*. I-XXXII. Beyrut.
- Resâil-i Civanmerdân*. (1973). tashih: Murtaza Sarraf. Tahran.
- es-Sircânî, Ebü‘l-Hasan Ali b. el-Hasan. (2011). *Kitâbü‘l-Beyâz ve‘s-sevâd min hasâisi hikemi‘l-ibâd fî na‘ti‘l-mürîd ve‘l-murâd*, thk. Muhsin Pûrmuhtâr. Tahran.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân. (1421/2001). *Hakâiku‘t-tefsîr*. thk. Seyyid İmrân. I-II. Beyrut.
- _____. (1977). *Kitâbü‘l-Fütüvve*. thk. Süleyman Ateş. Ankara.
- Tan, M. N. (2012). “Ebü‘l-Hasan Ali b. Hasan es-Sircânî, Kitâbü‘l-Beyâz ve‘s-sevâd min hasâisi hikemi‘l-ibâd fî na‘ti‘l-mürîd ve‘l-murâd”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 29: 259-262.
- Uludağ, S. (1996). “Fütüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIII. 259-260. İstanbul.